

Ole Petter Askheim, Halvor Fauske og Vigdis Mathisen

Fritidas plass i det forebyggende ungdomsarbeidet

Innledning

Forebyggende barne- og ungdomsarbeid har vært et nøkkelbegrep i etterkrigstidas politikk. Innen såvel helse- og sosialpolitikk som kulturpolitikk har det vært en sentral målsetting å forebygge problemer. Når det gjelder litt eldre barn og ungdom, har fritida blitt sett på som en særlig viktig arena å rette oppmerksomheten mot.

Denne artikkelen vil fokusere nærmere på ulike fritidstiltaks forebyggende rolle i forhold til såkalt *risikoungdom* eller *utsatte ungdomsgrupper*. Spørsmålene som reises er hva slags erfaringer disse ungdommene har med ulike fritidstiltak og hva slags tilknytning de opplever til dem. Samtidig spør artikkelen hvorvidt representantene for de ulike fritidstiltakene oppfatter at de har forebyggende funksjoner, og hvordan de opplever å lykkes med virksomheten.

Fritida som arena for forebygging

Helt siden fritida ble et politisk anliggende, har myndighetene hatt et ambivalent forhold til den. I kjølvannet av industrialiseringen ble normalarbeidsdagen og ordnet fritid kjempet fram av arbeiderbevegelsen. Fritida skulle gi mulighet for rekreasjon og utvikling, og myndighetene satte tidlig ferie og fritid inn i en samfunnsmessig sammenheng. Det var ikke bare et spørsmål om den enkeltes velvære, men også om å ivareta helse- og produktivitetmessige hensyn. Samtidig var det fra myndighetenes side en frykt for at den økte fritida bare ble lediggang som førte til problemer for den enkelte og for samfunnet. Symptomatisk for dette

synet er de politiske partienes fellesprogram i 1945 hvor fritida ble omtalt som «fritidsproblemet» (Klepp 1993:12).

Denne forståelsen av fritida som et problem var utbredt. Både i Europa og USA skjedde det fra århundreskiftet og framover en profesjonalisering av fritidstilbudet som var begrunnet i at «most vice and crime take place in spare time» som en av tidens ideologer uttrykte det. Det ble påpekt at opplæring i sunne fritidsaktiviteter ville forebygge «sosiale onder» som sykdom, kriminalitet og generell dårlig livsførsel, og at forebygging var bedre enn behandling samtidig som det var langt billigere i det lange løp (Rojek 1993: 47).

Etterhvert ble søkelyset rettet mot hvilke konsekvenser det kommersielle fritidstilbudet kunne ha for unge mennesker. I den offentlige utredningen om oppvekstpolitikk fra slutten av 1970-årene understrekes «farene ved at kommersielle krefter får fylle et menings- og identitetsrom i de unges liv» (NOU 1977:6: 103). Dette synspunktet ble senere fremmet av Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget som framhevet hvor viktig det var å støtte «alternativer til spekulative og smakløse former for kommersialisme» (Innst.S. nr. 132 1984-85:23).

Statlige og kommunale myndigheter har i hele etterkrigstida engasjert seg i å støtte og tilrettelegge fritidsaktiviteter for ungdom generelt og for utsatte ungdomsgrupper spesielt. Utover 1950-tallet framsto ungdom i økende grad som en problemkategori. Som det ble påpekt av komiteen som utredet offentlig støtte til ungdomsorganisasjonene, medførte de omfattende samfunnsendringene et press spesielt på yngre mennesker som måtte «slå rot i et samfunn som er et helt annet enn det foreldrene en gang opplevde i sine barne- og ungdomsår» (1959:28). Støtteordningen for ungdomsorganisasjoner som ble vedtatt av Stortinget i 1962 hadde således også en begrunnelse i de problemer som ungdom ville stå overfor i et samfunn i omforming. Organisasjonene har lenge blitt ansett som særdeles viktig for barn- og ungdoms utvikling slik Ohlsson og Swärd påpeker på grunnlag av svenske forhold (1994: 69):

Slutsatsen har varit den samma under hela 1900-talet: ungdomen måste ledas under sin fritid och engageras av kompetente och ansvarskännande föreningar och inte lämnas åt sig själva.

På 1980-tallet har de frivillige organisasjonenes forebyggende potensiale blitt enda sterkere framhevet enn tidligere¹. Spesielt understrekes organisasjonenes miljødannende kvaliteter i områder der lokalsamfunnsbåndene er svake. Her

¹Se f.eks. St. meld. nr. 13 (1985-86) Om narkotikaproblemene og narkotikapolitikken og St. meld. nr. 19 (1982-83) Ungdom - deltakelse og ansvar.

legges det vekt på at foreningsmiljøene delvis kan erstatte sviktende nabo- og vennemiljø og annen lokal tilhørighet. Gjennom sin målsetting og sine aktiviteter kan de fremme positive nettverk og bidra til å motvirke miljøpåvirkning som kan lede til narkotikamisbruk. Undersøkelser tyder også på at organisasjonene har tatt opp forebyggingshansken. Ut fra sine studier av de frivillige organisasjonene her i landet konkluderer Selle (1986) med at organisering som et middel for å hindre sosiale problemer er synspunkter som også i sterk grad preger organisasjonene selv.

Siden organisasjonslivet ble tillagt så stor betydning, voldte den uorganiserte ungdommen bekymring. Etableringen av fritidsklubber må sees i denne sammenheng. De første fritidsklubbene som ble etablert, var i hovedsak sosialpolitisk begrunnet (Skard 1970, Heyerdal 1979). Da Hammersborgklubben i Oslo ble åpnet som den første fritidsklubben i landet, hadde det sammenheng med ungdomskriminaliteten som ble observert i storbyer i USA og Europa, og med hærverk og uro blant en del ungdomsmiljøer i Oslo. Klubben var tenkt som et forebyggende tiltak mot ungdomskriminaliteten. Mer generelt fikk det offentlige kulturarbeidet et spesielt ansvar for å fange opp hva som har blitt karakterisert som den uorganiserte delen av ungdomsgruppa og å forebygge problemutvikling.

Fra forebygging til kvalifisering

I dag synes det som om de politiske myndighetene har fjernet seg noe fra den sosialpolitiske vinklingen av fritidspolitikken. Forebyggingsperspektivet som rettesnor problematiseres og tones ned. Tendensen kommer særlig klart til uttrykk gjennom regjeringens dokument *Ungdomspolitik mot et nytt hundreår*². Her sies det eksplisitt at «kulturarbeid overfor brede ungdomsgrupper ikke bør begrunnes med forebygging av ungdomsproblemer» (s. 50). Det tas et oppgjør med en politikk som har som utgangspunkt at ungdom må aktiviseres fram til voksen alder for å forebygge problemer. En slik politikk sees nå som et bidrag til å opprettholde en oppfatning av ungdomstida som uproduktiv og lite verdifull. I stedet vil en framheve og poengtere ungdom som en viktig ressurs, ikke bare som framtidig arbeidskraft for produksjonslivet, men i kraft av at de er ungdom. De unge framstilles som representanter for en kontinuerlig kritikk og fornyelse som samfunnet er avhengig av. Sentrale mål for ungdomspolitikken blir dermed å bidra til at ressursene ungdommene representerer synliggjøres og tas i bruk på viktige samfunnsområder og at de unge sikres medvirkning og innflytelse. Det viktigste grunnlaget for ungdomspolitikken framstilles som i vid forstand å *kvalifisere* for deltaking i samfunnet. De unges kultur- og fritidsliv sees både som

²Vedlegg til St. meld. nr. 4 (1992-93) Langtidsprogrammet 1994-97.

et ledd i denne kvalifiseringen og som en anledning til opplevelse og rekreasjon. På fritidsområdet innebærer begrepet kvalifisering vel så mye ervervelsen av egenskaper som initiativ, selvstyring og selvkontroll som kunnskaper og ferdigheter. Slike egenskaper kan så mobiliseres i andre livssammenhenger, som i politisk arbeid, utvikling og omstilling i arbeidslivet og i omsorgsarbeid (s. 14).

Vridningen av de ungdomspolitiske målsettingene innebærer ikke at den forebyggende dimensjonen er forlatt i fritidspolitikken. Det har likevel skjedd en endring. Forebygging skal nå mer komme som en effekt eller virkning av virksomheten ved at integreringen og kvalifiseringen gjør de unge til kompetente aktører. I den grad kulturaktiviteter skal brukes i et mer systematisk arbeid overfor utsatte grupper, understrekes det at dette bør skje i et tverretattlig samarbeid mellom skole, barnevern og kulturmyndighetene. Disse endringene har selvfølgelig sammenheng med at samfunnet har gjennomgått omfattende endringer i etterkrigstiden når det gjelder fritidstilbud og fritidsaktiviteter. Barn og unge står overfor et vell av tilbud, og de har i større grad enn tidligere blitt konsumenter også av fritid. I en slik situasjon vil de tradisjonelle fritidstiltakene ha mindre appell. Det er derfor forståelig at bl.a. frivillige organisasjoner har utviklet seg mot større grad av tilbudsorientering og en større vektlegging av medlemmenes individuelle interesser (Selle og Øymyr 1991).

Data og metoder

Det viktigste datagrunnlaget for artikkelen utgjøres av intervjuer med 28 ungdommer i tre kommuner. Ungdommene ble plukket ut i samarbeid med den sosialpedagogiske tjenesten ved ungdomsskolene i de aktuelle kommunene. Skolene oppfattet disse ungdommene som risikoungdom i den forstand at de hadde problemer som de antok kunne utvikle seg i negativ retning. For å undersøke hvordan problemene utviklet seg, ønsket vi å følge disse ungdommene gjennom ungdomsskolen.

Ungdommene er intervjuet 2 ganger, om høsten i 8. klasse og seint på våraparten i 9. klasse eller like etter at skolen var avsluttet. Representanter for kommunale fritidstiltak og frivillige organisasjoner ble også intervjuet³. Ved å samstille oppfatninger og erfaringer som ungdommene og representantene for tiltakene har, får vi innsikt i hvordan de ulike tiltakene «treffer» ungdommene. Vi får frem beretninger om hvordan målsettingene er, og hvordan de virker på det nivå de

³Som representanter fra fritidssektoren er representanter fra følgende instanser intervjuet: Kommunal kulturforvaltning med ansvar for barn/ungdom, fritidsklubb, ungdomshus, rockeverksted, ungdomskontakt, musikkskole, idrettslag (3 stk.), skolekorps, Ten-sing, Speideren.

iverksettes. Erfaringene og oppfatningene som framkommer, antar vi gir et tidstypisk bilde av situasjonen for de fritidstiltak vi har undersøkt.

Vi har benyttet kvalitative intervjuer, og data er analysert ut fra hva slags problemer ungdommene har, temaer de har snakket om (familie, skole, fritid) og problemutvikling. Hovedformålet ved å benytte en slik metode, er å få fram aktørenes egne erfaringer og opplevelser. Vi er derfor ikke ute etter hva som *egentlig* har skjedd, men hvordan de involverte fortolker problemer og problemutvikling. I den grad forebyggende tiltak skal ha noen virkning, må de baseres på en innsikt i aktørenes fortolkninger og forståelser.

Ulike kategorier risikoungdom

Risikoungdom eller *utsatte ungdomsgrupper* har lenge framstått som ei sentral målgruppe for den forebyggende ungdomspolitikken. Utsatte ungdomsgrupper er definert som «normalungdom som begynner å vise tegn på asosial atferd» (Det kriminalitetsforebyggende råd 1983). Ericsson, Lundby og Rudberg (1985) har brukt betegnelsen «Mors nest beste barn» om den tilsvarende gruppa. Det dreier seg ikke om ungdom med svært omfattende problemer. Ungdommene det er snakk om er heller de som *står i risiko for* eller *er i en utsatt posisjon* for å vikle seg inn i mer alvorlige problemer. Det ligger med andre ord en slags forutsigelse innebygget i begrepsbruken: en forventer eller frykter at ungdommene vil få alvorlige problemer hvis ikke forebyggende tiltak settes inn. Risikoungdom, eller utsatte ungdomsgrupper, er likevel ingen klart avgrenset kategori. På tilsvarende måte som Pedersen (1990) og Skogen (1993) har vist med kategorier som «rusmisbrukere» og «ungdom med problematferd», vil den romme ungdom med svært ulike atferdsmønstre. Det kan være mange tegn på risiko eller utsatt posisjon.

Ut fra ungdommenes egne beretninger og skolenes beskrivelser av problemene, avtegner det seg svært ulike kategorier av ungdom som faller inn under samlebetegnelsen *risikoungdom* (Askheim m.fl. 1994). Hovedskillet mellom kategoriene er overensstemmende med skillet som vanligvis trekkes mellom atferdsproblemer og emosjonelle problemer (jfr. Winkley 1996:164). Atferdsproblemer viser til «utagerende» og «under-kontrollert» atferd, mens emosjonelle problemer refererer til «innadvendt» og «over-kontrollert» atferd. Hver av disse to hovedkategoriene har i vårt materiale to underkategorier. Atferdsproblemene er noe forskjellig hos jenter og gutter, og de emosjonelle

problemene har hovedvekt enten på sosial tilbaketrekking eller utrygghet og sårbarhet.

Den første kategorien kan utfra ungdommenes egne framstillinger karakteriseres som *tøffinger*. Dette er gutter som er i til dels sterk konflikt med skolen. De har utagerende atferd (slåssing, bråk og uro, mobbing av medelever), og i skolens framstillinger karakteriseres de som *bråkmakere*. De fleste av disse har en nokså aktiv fritid. De bruker rusmidlene alkohol og tobakk i større grad enn gjennomsnittet, og omtrent halvparten har vært bort i småkriminalitet. Jentenes motstykke til *tøffingene* er de som synes de har vokst fra jevnaldringene. Ut fra jentenes egen framstilling kan de karakteriseres som *voksne damer*. De ser på medelevene sine som barnslige, og de er sammen med eldre ungdom på fritida. Ofte har de kjærester som er en del eldre enn dem selv, og i helgene går de ut sammen med disse. Skolene opplever disse jentene som *vidløftige jenter*. Den tredje kategorien framstiller seg selv som *venneløse*. Dette er ungdommer som forteller om en ensom og isolert tilværelse både på skolen og i fritida. Stort sett har de ingen gode venner. Mange av dem er svake på skolen og mobbes ikke sjelden av andre elever. Skolene beskriver dem da også som *ensomme tapere*. Fritida er passiv og tilbringes mye hjemme. Den siste kategorien beskriver seg selv som *sårbare*. Disse ungdommene forteller om problemer som konsentrasjonsvansker, søvnproblemer, nervøsitet og angst i samvær med annen ungdom. Skolen framstiller dem da også som ungdom med *psykiske problemer*. De fleste av disse ungdommene har hatt vanskelige hjemmeforhold som de setter i sammenheng med sine nåværende problemer. Heller ikke denne kategorien av ungdom er noe særlig aktiv i fritida.

Fritidsklubb

Det finnes fritidsklubb i en eller annen form i alle de tre kommunene. Representantene for fritidsklubben som er intervjuet, gjentar på mange måter de offisielle målsettingene ved kommunal klubbvirksomhet. Fritidsklubb beskrives som et tilbud til all ungdom, men med en særlig adresse til «de utsatte». Som utsatte grupper regnes for det første de som karakteriseres som «narkotikatruet ungdom». En annen gruppe som trekkes fram er ungdom med lite selvtillit, og som derfor tyr til tøff atferd for å kompensere eller for å rykke oppover på rangstigen i jevnaldergruppen. En tredje målgruppe for klubbene er ungdom som ikke mestrer de harde kravene som settes til dem fra skoleverket og som har et dårlig selvbilde; kanskje kombinert med vanskelige hjemmeforhold. Målet er å få alle til å føle seg hjemme og å gi et tilbud med utviklingsmuligheter. Det legges vekt på at ungdommene får utvikle sine sosiale sider og utvikler holdninger og atferd. De ansatte mener fritidsklubben har forebyggende funksjoner ved at den har en organisasjon som virker tiltrekkende. Ungdommen trenger ikke å prestere

noe eller ha noe spesielt utstyr for å være med. Som en sier: «I klubben trenger du ikke tape, selv om du er en taper på skolen». Klubben er opptatt av å vise at ungdommene kan mestre noe og å få ros, og de unge lærer å ta ansvar og til å samarbeide med andre. Slike holdninger fører igjen til at klubben trekker til seg ulike ungdommer som kanskje ellers ville gjort mer dramatiske ting.

Ut fra intervjuene med ungdommene framstår fritidsklubb som et tilbud som brukes av *tøffingene* og *de voksne damene*. I det første intervjuet forteller så og si alle disse at de går i fritidsklubb, og de fleste av dem er hyppige brukere. *De venneløse* og *de sårbare* er derimot i svært liten grad brukere av fritidsklubb. I den grad de bruker slike tilbud, er bruken svært sporadisk. *Tøffingene* og *de voksne damene* begrenser imidlertid i all hovedsak bruken av fritidsklubbene til de «åpne kveldene». Når klubbvirksomheten beskrives, er det disse som omtales. Bare et par nevner at de er med på gruppeaktiviteter. Fritidsklubben framstilles først og fremst som *et møtested*. Det er et sted du går for å treffe jevnaldrende:

- Der møtes ungdommen og der er det også diskotek. Det er biljardbord, og mest for å møte folk er det jeg går dit da.

Når det innholdsmessige beskrives, framstår fritidsklubbene som steder der en hører på musikk, danser, spiller biljard, bordtennis og flipperspill eller sitter og prater. Svært få opplever klubben som spennende. Tvert i mot beskrives virksomheten som kjedelig; dit en går når en ikke har noe annet å gjøre. Tronds framstilling er i så måte illustrerende:

- Ja, det hender jeg drar dit når jeg ikke har noe annet å gjøre.
Hva gjør dere på senteret da?
- Sitter der og koper eller så spiller vi flipper.

Eller som Bjørn Arne sier:

- Men du har ikke noe annet å ta deg til. Du får bare gå dit. Du har å velge mellom ungdomsklubben eller å sitte på Fønix liksom. Og der koster det en tier for å flippe liksom da ...

Riktignok er det noen som opplever klubben annerledes. Det er også flere som framstiller klubbene i mer positive ordelag, og en framholder at «det er skikkelig bra oppå der». Andre synes at klubbene tiltrekker seg miljøer som virker truende, og de forteller at det kan foregå både drikking og slåssing i tilknytning til klubben.

Disse negative miljøene er særlig ungdom som samles utenfor fritidsklubbene, og som sjelden er inne.

Et slående trekk er at bruken av fritidsklubb endrer seg i løpet av de snaut to årene som gikk mellom intervjuene med ungdommene. Spesielt gjelder dette de som brukte klubben mest. Veldig mange av *tøffingene* og *de voksne damene* har sluttet å gå i fritidsklubb i løpet av denne perioden. Enkelte av *de voksne damene* betegnet alt i det første intervjuet klubbene som et for barnslig sted. En av dem sa det slik:

- Liksom i 7. klasse da, så var det NN fritidssenter som vi var mye på. Men så nå vi går i 8., så kommer det nye 7.-klassinger, og de er liksom så barnslige, så jeg går nesten aldri dit lenger da... Det er mange som går der, men mest 7. klasse. Det er noen 9.-klassinger der også for det hender at det er band der og slikt da, og da kommer det innmari mange, og da er det artig å være der.

Tendensen er blitt veldig sterk og forholdsvis entydig i det andre intervjuet: På fritidsklubbene går det bare «fjortiser». Klubbene framstilles som kjedelige og «labre» plasser. Konkurransen fra kommersielle tilbud har nå blitt mye sterkere. I en av kommunene forteller ungdommene om et nytt diskotek som bidrar til at det «nesten ikke er folk igjen på klubben»: «Det er jo sånn nattklubb og slik da, og liksom større lokaler og mye mer folk, og mye mer spennende liksom». Tendensen vi finner samsvarer med Øias (1994) funn om at oppslutningen om fritidsklubb synes å gå sterkt tilbake fra 16 års alder, og også andre undersøkelser bekrefter en slik nedgang (Askheim og Spilling 1991). Myndighetene er også på det rene med at fritidsklubbene i dag gir tilbud til en yngre målgruppe enn tidligere forutsatt (Barne - og familiedepartementet 1993). Fritidsklubbenes egen organisasjon «Landsforeningen for fritidsklubber» (LFK), stiller også spørsmål om klubbene ikke greier å tilpasse seg endringer i ungdomsmiljøene og ungdomskulturen⁴.

Hvis det er slik som våre data viser at «storforbrukere» av fritidsklubb er ungdom som trekkes mot aktiviteter for dem som er eldre enn dem selv, vil det være vanskelig å tilpasse seg dette. Det er da ikke aktiviteten, men hvem som deltar i aktiviteten, som er avgjørende for hvordan fritidsklubben vurderes. Et interessant trekk her er at samtidig som *tøffingene* og *de voksne damene* i stor grad har forlatt fritidsklubbene ved utgangen av 9. klassene, framstår enkelte av *de venneløse* i

⁴Bl.a. påpekt av LFKs leder Knut Bøhler på jubileumsseminar i forbindelse med at Norges første fritidsklubb, Hammersborg fritidsklubb, var førti år: «Gi rølpete ungdom klubber» (Dagbladet 20.9.94).

sterkere grad som brukere. Dette er samtidig ungdommer som i noen grad har kommet ut av problemene sine.

De som er mest aktive på fritida synes å bruke klubbene fordi de er det beste tilgjengelige alternativet før de blir gamle nok til å komme inn på mer kommersielle tilbud. Vurderingene er også preget av at de distanserer seg fra jevnaldringer. Dette fører også til at de søker tilbud som er rettet mot ungdom som er eldre enn dem selv. Ungdommer som har vært tilbakeholdne, ofte på grunn av psykiske eller sosiale problemer, synes imidlertid å komme inn i klubben i den alderen *tøffingene* og *de voksne damene* søker mer «voksne» fritidstilbud.

Ungdomshus

Såkalte ungdomshus er av yngre dato enn fritidsklubbene. Dels ble de etablert som et sted å være for ungdom etter sentrumsuro i flere av de større byene, og dels representerte de reaksjoner mot pedagogiseringen av det tradisjonelle kommunale fritidstilbudet gjennom sterkere egenstyring (Kristiansen 1990, Øia 1990). Ungdomshusene skulle i utgangspunktet være ungdommenes egne hus, men de synes likevel å ha svært ulike profiler. I dag er ungdomshus-modellen integrert i den offentlige ungdomspolitikken. Statlige myndigheter oppfatter ungdomshus eller allaktivitetshus som tilbud for den litt eldre ungdommen, og som en arena for medvirkning, deltakelse og samfunnsansvar (Barne- og familiedepartementet 1993: 53).

I to av kommunene som deltok i undersøkelsen er det ungdomshus, men med svært ulik profil og innhold. Utgangspunktet for ungdomshuset i den ene kommunen var at enkelte ungdomsmiljøer ble veldig problematiske. Kommunen bevilget penger slik at ungdommen kunne overta et gammelt industribygg for å drive ungdomsarbeid i lokalsamfunnet. I hovedsak rekrutterte ungdomshuset fra det problematiske ungdomsmiljøet. Da intervjuet med leder av ungdomshuset ble foretatt, ble ungdommen som gikk i ungdomshuset rapportert å være fra 14-15 år og oppover. De beskrives som «ungdom som ingen andre vil ha noe med». Ungdomshuset drives av ungdommene selv. Det har et eget styre som ansetter lederen av ungdomshuset. Kommunen går imidlertid inn med økonomiske

tilskudd og er representert i styret. Ungdomshuset er åpnet døgnet rundt, men er betjent 3 dager i uka. Det består ellers av en AM-car-klubb og en Harley-klubb.

Ingen av de intervjuede ungdommene i denne kommunen går på ungdomshuset. Noen få oppgir å ha vært innom der et par ganger uten at det fristet til gjentakelse:

- Nei, det er ikke noe særlig moro der egentlig. Det er ei skikkelig bule.

Det er sånn rockegruppe - det er helt vilt ned på der omtrent.

Manglende overholdelse av alkoholforbud trekkes videre fram som en grunn til at ungdommer ikke går dit. En annen mener ungdomshuset mest er for eldre ungdom, mens en tredje trekker fram ryktet ungdomshuset har som et sted der personer fra det problematiske ungdomsmiljøet samles:

Hvorfor går du ikke dit da?

- Nei, jeg vet ikke jeg. For da kan det fort rykte seg så vidt jeg vet.

Vedkommende er redd for å bli stemplet som en av miljøet. Disse vurderingene må sees i lys av at bare noen få vi intervjuet fra denne kommunen faller inn i kategoriene *tøffing* eller *voksne damer*. Slik lederen av ungdomshuset framstiller det er *tøffinger* og *voksne damer* hovedgruppene i ungdomshuset, men også andre finnes. En del av ungdommene karakteriseres som «ensomme ulver», mens andre betegnes som «mislykka idrettsstjerner». Mange av ungdommene som bruker ungdomshuset er også eldre enn de som er intervjuet. Og utgangspunktet for dette ungdomshuset gjør at det er spesielle segmenter av ungdomsmiljøet som trekkes dit. Slik Øia (1994) deler inn de norske ungdomskulturene, vil ungdom som rekrutteres til dette ungdomshuset være nærmest hva som karakteriseres som *høyrepopulister*.

Ungdomshuset i den andre kommunen er et kommunalt tiltak som opprinnelig ble opprettet med forebyggende siktemål, for å holde «ungdom borte fra gata». Det var opprinnelig tenkt som et allaktivitetshus, men endte opp som et ungdomshus. Målet var å gi tilbud til ungdom som ikke har andre tilbud. Innholdsmessig har ungdomshuset hatt ulike profiler. Da det første intervjuet ble foretatt, ble lokalene i stor grad leid ut til organisasjoner og grupperinger som avholder møter og arrangementer av ulike slag. En del tilbud og arrangementer sto likevel også ungdomshuset selv for. En oversikt over aktivitetene på tidspunktet intervjuet ble foretatt, viste arrangementer som spenner fra teatervirksomhet, politiske møter, konserter og tverr-kirkelig nattkafé. I tillegg var det kafé i huset og øvingslokaler for band. I blant var det også diskotek.

Utfra aktivitetene framsto ungdomshuset som et sted som i hovedsak rekrutterte aktiv og ressurssterk ungdom, eller det som Øia (1994) karakteriserer som *mainstreamungdom*. I tillegg trakk også *radikal motkulturell ungdom* til huset.

Leder av ungdomshuset mener at risikoungdom i liten grad ble rekruttert dit. I det første intervjuet synes det som om ungdomshuset var et svært perifert sted for disse ungdommene. Mange framstiller det som et sted dit ingen går. Tove beskriver utviklingen av ungdomshuset slik:

- Det var innmari artig der de første gangene etter at de åpnet med mye folk og sånn, ikke sant. Men plutselig så ble det ingen folk der da. Grunnen vet jeg ikke, men for at *de* ikke gikk der så gikk ikke *de* heller, og slik ble det tomt».

I det andre intervjuet får imidlertid ungdomshuset en mer positiv omtale, og flere av de intervjuede ungdommene benytter det. I første rekke er det igjen kategoriene *tøffinger* og *voksne damer* som går dit, men også et par av ungdommene som i det første intervjuet ble karakterisert som *venneløse*, går dit. En av disse er aktiv i rockekjelleren, mens den andre bruker huset som et møtested. Disse to opplever ungdomshuset som et fint tilbud som dekker deres aldersgruppe. At holdningene til ungdomshuset har endret seg, må sees i sammenheng med at det i perioden endret profil. Ungdomshuset tar nå selv mer ansvar for tilbudene og satser i mindre grad på utleie. Ungdommene er videre trukket mer inn i virksomheten, i første rekke gjennom kafé- og diskotekvirksomheten. I følge leder av barne- og ungdomsavdelingen i kommunen drives ungdomshuset nå mer etter en tradisjonell fritidsklubbmodell. Endringene synes uansett å ha ført til at ungdomshuset har gått inn og dekket et behov for ungdom som har «vokst fra» ungdomsklubbene, men ennå er vel unge til å komme inn på voksentilbudene i kommunen.

Ungdomshus synes å ha en viss appell til ungdommene, men siden modellen er såpass åpen vil det ofte være tilfeldigheter som avgjør hva slags tilbud det blir. I det ene tilfellet ble ungdomshuset sterkt identifisert med ett bestemt ungdomsmiljø, noe som bidro til at andre holdt seg vekk. Ungdomshuset i den andre kommunen utviklet seg i mer pluralistisk retning, og synes dermed også å appellere til bredere ungdomsmiljøer.

Rockeverksted

Det er rockeverksted i en eller annen form i alle tre kommunene. Rockeverkstedet er definert som et kommunalt tiltak på linje med fritidsklubber og opererer etter de samme psykososiale målene som fritidsklubbene. Representantene for rockeverkstedet som er intervjuet, er imidlertid opptatt av å fjerne seg noe fra denne modellen. Rockeverkstedet ønsker først og fremst å være et tilbud til

musikkinteressert ungdom generelt. Representantene for rockeverkstedet beskriver det som et tilbud som skal rekruttere ungdom mellom 13 og 23 år; hovedgruppa er i dag mellom 15 og 17, og de aller fleste er gutter. Det legges vekt på at rockeverkstedet skal være et miljø for rock og rockeinteressert ungdom, og ikke bare for ungdom som selv spiller.

Representantene for rockeverkstedet mener det virker forebyggende ved at det tilbyr meningsfylt aktivitet og er et sted å være som har et innhold. Ungdommene trener opp sjølsikkerheten ved at de får være med på arrangementer. De må stå fram og eksponere seg og være i rampelyset. Dette er mange redde for, og de synes det er en påkjenning. Samtidig må de innordne seg, ta hensyn, etc. Rockeverkstedet har en løs form og et fritt miljø «med rom for mye rart». «Rock'n roll er en løs form». En kan dermed også appellere til ungdom som faller inn under betegnelsen «utsatt».

Av de intervjuede ungdommene begrenser bruken av rockeverkstedet seg til to av *tøffingene*. Særlig i det siste intervjuet framstår imidlertid disse som svært aktive brukere. Begge er med i 3 band og satser mye tid på musikken. Men også rockeverkstedets sosiale funksjoner understrekes:

- Det er undervisning, også fungerer det som et slags møtested. Det er mange som sitter og snakker sammen da.

Også fra rockeverkstedets side sies det at det særlig er *tøffingene* de treffer, de utadvendte og pågående ungdommene. Disse tåler «røff behandling», og da kan en også legge opp til en røff stil og væremåte overfor dem. De mener likevel at også *de voksne damene* og en del «stille ungdom» til en viss grad trekkes dit uten at vi har eksempler på det i vårt materiale.

De frivillige organisasjonene

Vi finner et klart skille mellom de ulike kategoriene i vårt materiale når det gjelder deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. *Tøffingene* og *de voksne damene* har et langt mer aktivt fritidsliv enn *de venneløse* og *de sårbare*. Mens mange av *tøffingene* og *de voksne damene* er aktive på fritida, deltar de to sistnevnte kategoriene i svært begrenset grad i organisert fritidsaktivitet. Det er imidlertid også et skille *innen tøffing-gruppa* og *de voksne damene*. Det er de mer ressurssterke ungdommene i disse kategoriene som er mest aktive (jfr. Askheim m.fl. 1994).

Aktivitetene som *tøffingene* er med på er i stor grad konsentrert om idrett, og særlig lagidrettene fotball og ishockey. Enkelte trekker også fram styrkeidretter

som boksing og styrketrening. Disse ungdommene har stort sett holdt seg til idrett, med et par unntak som har vært innom musikkskole eller spilt i band. *De voksne damene* driver også for det meste med idrett konsentrert om fotball og håndball. Når en ser på aktiviteter som disse jentene har drevet med tidligere, får en imidlertid et mer nyansert bilde enn hos tøffingene. Flere av dem har spilt instrument og drevet med ulike former for ballett (jazzballett/rytmisk sportsgymnastikk). I tillegg har enkelte vært med i Ten-sing eller andre kor, Speideren og Røde Kors.

De mer politisk betonte organisasjonene synes å ha liten tiltrekning på ungdommene. En av ungdommene er riktignok i 9. klasse aktiv i den avholdspolitiske organisasjonen «Juvente». Ellers har flere vært i befatning med Natur og Ungdom uten at den har fått noe rotfeste hos dem. Flere framhever tvert imot at dette er en organisasjon for de «spesielt interesserte»: Det er «dem vi kaller freaka folk».

Som nevnt deltar *de venneløse* og *de sårbare* i langt mindre grad i organiserte fritidsaktiviteter. Særlig er *de venneløse* passive. Mangel på venner kompenseres således i liten grad gjennom organisasjonsdeltakelse. Fritidsaktiviteter som enkelte av dem trekker fram, er til dels «ensomme aktiviteter» (spille instrument og stelle hest), dvs. aktiviteter der de i begrenset grad vil være sammen med annen ungdom. Flere har vært med i organiserte aktiviteter tidligere, men har slutta. En del av disse ungdommene synes å ha blitt kvitt problemene sine ved utgangen av 9. klasse, og har blitt mer aktive på fritida også i organisert virksomhet.

Ut fra intervjuene med foreningsrepresentantene går det klart fram at de forebyggende målsettingene som har preget det frivillige organisasjonslivet på sentralt nivå, i liten grad gjenfinnes lokalt. Foreningsrepresentantene har i liten grad reflektert over om de har forebyggende funksjoner. Når de blir direkte spurt om det, bekrefter de likevel at de mener foreningene har slike funksjoner, vesentlig ved at de tilbyr meningsfylte aktiviteter og at de skaper gode sosiale miljøer rundt disse. Som en av idrettslederne sier: «De som starter med idrett skeier sjelden ut.»

Organisasjonslederne synes det er å vanskelig å vite om de når fram til de «utsatte gruppene». Alt i alt synes det å være *tøffingene* organisasjonslederne kjenner best til, selv om også rekrutteringen derfra framstilles som beskjeden. Ingen av foreningene oppgir at ungdom fra kategorien *venneløse* rekrutteres til deres organisasjon. Enkelte sier riktignok at slik ungdom nok kan ha vært innom, men de faller fort ifra. Også *de voksne damene* gjenfinnes i beskjeden grad i organisasjonslivet. En sier at «det er disse som blir først borte», og lederen av Ten-sing sier spøkefullt at en grunn kanskje er at «de ikke har de rette gutta». Når det gjelder ungdom som selv karakteriserer seg som *sårbare*, svarer et par av

organisasjonslederne at «vi har vel vår del» og «at de har hatt det», men svarene blir svært lite konkrete.

Generelt synes det som om de frivillige organisasjonene i liten grad rekrutterer ungdom som kan karakteriseres som «utsatte». I første rekke gjelder dette de «innadvendte» innen denne kategorien, *de venneløse* og *de sårbare*. Et par av organisasjonene innrømmer da også at de kanskje ikke egner seg så godt for ungdom som ikke «passer inn i organisert aktivitet», og at de ikke har muligheter til å ta seg av disse samtidig som de skal ta seg av andre. På tilsvarende måte sier en at å prioritere de «utsatte» kan føre til avskallinger fra annen ungdom. Organisasjonene må så å si velge seg ut gjennomsnittsungdom som målgruppe, og dermed avgrense seg både mot de som skiller seg ut enten ved å være utagerende eller passive og innadvendte.

Frafall fra organisert fritidsliv

I likhet med hva som er tendensen for ungdom generelt (Askheim og Spilling 1991, Ingebrigtsen 1985, Grue 1985, Øia 1994), har også organisasjonsdeltakelsen gått ned for ungdommene i vår undersøkelse i løpet av ungdomsskoletida. Mange har sluttet med aktiviteter de holdt på med første gangen de ble intervjuet. Et par av ungdommene har gått over til å bli ledere. En er blitt instruktør i turn, mens den andre er blitt leder i Speideren.

Den viktigste grunnene som ungdommene oppgir for at de slutter med aktiviteten er at de mistet interessen for aktivitetene, at de fikk annet å gjøre og at det ble for tidkrevende å fortsette. Slik sett er det interesse, alternativer og tid som forklarer hvorfor ungdommene faller fra det organiserte fritidsliv. Det er interessant å merke seg at ingen av ungdommene rapporterer om misnøye med ledelsen i organisasjonene, noe som ca. 1/3 av de spurte i foreningsundersøkelsen til Lars Grue oppgir som grunn til å slutte i foreningen (1991:13-14). Dette er interessant

fordi mange av ungdommene vi intervjuet nettopp har et anstrengt forhold skolen og til lærerne.

Særlig når det gjelder idrett stilles det økende krav til prestasjoner, innsats og forsakelse når en kommer i ungdomsalderen (jfr. Ingebrigtsen 1985), og flere av ungdommene påpeker at dette var grunnen til at de ga seg:

- Jeg orket ikke 16-års laget. Jeg har prøvd, men jeg orker dem ikke.

En annen sier det slik:

- Jeg spilte fotball fordi jeg syntes det var morsomt, men jeg synes det vart altfor seriøst liksom.

Flere av organisasjonslederne har erfart at mange av dem som faller inn i kategorien *tøffing* fort faller fra når det stilles krav til dem. Særlig idrettslederne understreker at kravene begynner å bli harde når ungdommene kommer opp i 14-års alderen. I lagidretter har et par av idrettslagene 3-4 treninger pr. uke pluss kamper. Etterhvert som kravene skjerpes er det også enkelte som ikke kommer med på laget, eller må vente til de blir gode nok. Dette bidrar til at enkelte gir seg:

- Og så begynte jeg på et lag som heter ... da, men det ga jeg opp for jeg fikk ikke spille før etter 2 måneder, og da gadd jeg ikke. Det var så kjedelig å bare være på trening...

Andre har fått mer indirekte signaler om at de ikke er gode nok:

- Nei, jeg hørte det at trener'n likte meg ikke da. Jeg fikk høre av noen venninner at hu sa at jeg var vanskelig å lære opp, da. Jeg liksom lærte ikke liksom...

I ett enkelt tilfelle er det opplevelsen av dårlig miljø og mye klikkvesen i organisasjonen som har gjort at vedkommende sluttet. Enkelte av ungdommene som forlater idrettslagene, har gått til andre organisasjoner. Fra Speideren sies det eksplisitt at de i perioder har hatt rekruttering av «benkesliterne fra ... (det lokale fotballaget)».

Selv om enkelte forteller om dårlig miljø i lagidrettene, er ikke dette hovedbildet. De aller fleste ungdommene framhever at det sosiale miljøet er en viktig grunn

til at de driver med idretten. De forteller om godt vennskap, og om cuper og turneringer som positive og spennende opplevelser. Følgende utsagn er typisk:

- Og det laget mitt er veldig godt, det er et godt forhold og vi har det veldig gøy.

Hva er det som er gøy med håndball da?

- Nei, det er liksom lagspillet da. Turneringer er artig.

Det synes også å være en sammenheng mellom prestasjonskrav og sosialt miljø. Som nevnt forteller lederne om frafall som følge av at det stilles strengere krav om trening. Når kravene til trening og resultater økes, vil også det sosiale miljøet i laget påvirkes. Siden en del slutter vil antall lag reduseres, noe som betyr at de sosiale miljøene går i oppløsning. De som vil fortsette må derfor i noen tilfeller over på nye lag. En av ungdommene som slutta med fotball, forteller at han syntes en slik overgang til nytt lag var vanskelig:

- Jeg veit ikke, for det er liksom ikke så mange jeg går sammen med som driver med håndball eller fotball, så da liksom er det kjedelig å begynne på et lag uten at jeg kjenner noen, eller veit om noen som går der eller...

Det vil selvfølgelig være forskjeller mellom store og små steder. På mindre steder vil de fleste kjenne jevnaldringene sine, men mange vil nok likevel legge vekt på å ha med seg sine nærmeste venner. I alle fall synes frafallet fra lagidretter blant ungdommene vi har intervjuet å ha sammenheng med en overgang der kriteriene for å bli med på laget endres, og der det sosiale miljøet endres delvis som følge av dette. De som fortsetter har som regel blitt relativt dyktige, og de har en såpass sterk interesse for idretten at de fortsetter selv om det betyr skifte av lag og miljø.

Både når det gjelder idrettslag og andre organiserte aktiviteter, skjer det endringer i aktiviteter og sosialt miljø. Det er derfor ikke helt riktig å se frafallet fra organisasjonene som et tegn på at ungdommene mister interessen. Ofte kan det snarere være slik at den opprinnelige motivasjonen for å bli med, må justeres eller erstattes av andre motiver og interesser som er mer i pakt med organisasjonens utvikling.

Fritidstiltakene når bare deler av risikograppa

Et trekk som går igjen på tvers av de ulike tiltakene, er at det i hovedsak er ungdom som vi har kategorisert som *tøffinger* og *voksne damer* som deltar i organisert fritidsaktivitet. Ungdom som er kategorisert som *venneløse* og *sårbare* deltar i svært begrenset grad. Disse er i liten grad fanget opp enten det gjelder kommunale fritidstiltak eller frivillige organisasjoner. Samlet sett er bildet således sterkt *polarisert* når det gjelder tilknytning til ulike fritidstiltak *innen*

risikograppa. En slik polarisering er også kjent fra andre undersøkelser. Grue påpeker at det er et «fritidsproletariat» av unge mennesker som også faller utenfor andre sosiale arenaer enn organisert fritidsliv (1991). På landsbasis er det dokumentert at 5-7 % av aldersgruppene fra 13 - 19 år aldri har vært medlem av noen forening (Øia 1994). En del av disse ungdommene har nok de samme kjennetegn som Grue finner i sin undersøkelse, og som vi også har funnet hos ungdommene i denne undersøkelsen. Dette er også kategorier av ungdom som skoleverket i begrenset grad når fram til med sine tiltak (Askheim m.fl. 1996). Enkelte kommuner har gjort forsøk på å nå fram til ungdom som faller utenfor flere arenaer. I en av kommunene i vår undersøkelse er det satt i verk et tiltak hvor denne delen av ungdomsgruppa har vært målgruppe. Det er etablert såkalte *fritidsgrupper* i et samarbeid mellom ungdomsskolene, PPT, barnevernet og utekontakten. Deltakerne i disse er definert som risikoungdom, og ungdom som er prioritert er karakterisert som «ungdom som har en problematferd som er usynlig». Utfra vår kategorisering vil dette være *de venneløse* og *sårbare*. Gruppene prøver ut ulike fritidsaktiviteter og har diskusjonskvelder, og gruppeleder prøver også å følge opp ungdommene. Til dels er gruppene ment å skulle være en innfallsvinkel til andre fritidsaktiviteter.

I det første intervjuet i 8. klasse omtales fritidsgruppen som et positivt tiltak. To år senere er entusiasmen atskillig mindre. De fleste som var med i gruppene i 8. klasse har sluttet. Selv om tiltaket er spesielt innrettet for dem som har problemer med å finne seg til rette sammen med andre, er det nettopp slike problemer som gjør at de slutter. Hilde sier det slik:

- Jeg gadd ikke være der når dem itte likte meg liksom.

Ivar har også en lignende vurdering av tiltaket:

- Je fant itte noe miljø i det. Je likte dem itte (andre ungdommer som var med, vår anm.), og da liksom trakk je meg unna for itte å bli sint. ... Ja, så jeg, da trakk je meg sånn at je var aleine.

Disse erfaringene tyder nok på at målrettede tiltak av denne typen kan være vanskelig å lykkes med fordi det er vanskelig å skape et godt og spennende miljø når alle ungdommene har problemer med å forholde seg til andre. Det synes klart at å gripe inn på fritida i disse tilfellene neppe vil være tilstrekkelig. Problemene

som disse ungdommene har, strekker seg langt utover fritidssektoren. Derfor må en forebyggende tilnærming gå på tvers av eksisterende sektorgrenser.

Hvilken rolle skal den kommunale fritidspolitikken spille?

Resultatene fra denne undersøkelsen gir grunnlag for flere refleksjoner. Stiller vi først spørsmålet om fritidstiltakene synes å ha forebyggende effekter, som var utgangspunktet for artikkelen, må nok svaret bli at tiltakene i begrenset grad virker på den måten. Dette vil være konklusjonen uansett om det er tiltak med direkte forebyggende målsettinger eller tiltak der forebygging er et mer sekundært og indirekte aspekt ved aktiviteten. Intervjudataene gir i liten grad grunnlag for slike konklusjoner, og også annen forskning gir få holdepunkter for slike sammenhenger (Pedersen 1993). Ser vi på karriereutviklingen hos ungdommene som har deltatt i vår undersøkelse i perioden mellom intervjuene, er det vanskelig å spore noen særlig sammenheng mellom denne og tilknytningen til ulike fritidstiltak. Sammenlignet med familien og skolen synes fritida å ha underordnet betydning for hvordan problemene utviklet seg over de to årene vi fulgte ungdommene. Både forverring og forbedring var i stor grad knyttet til endringer i familie og skole.

Grunnen til at fritida har blitt oppfattet som en særdeles viktig arena for forebygging av ulike problemer, skyldes nok at andre arenaer tradisjonelt har blitt oppfattet som mindre problematiske fordi de har vært mer regulert og kontrollert enn fritidsarenaen. I dag er situasjonen en annen både fordi familien og skolen har endret seg, og fordi forberedelsen til arbeidslivet strekker seg over en stadig lengre periode. Samtidig er fritidstilbudene blitt flere og mer mangfoldige. Slik sett er fritid blitt et konsum der de unge velger mellom ulike, kommunale, frivillige og kommersielle tilbud. Skole og familie er blitt mindre regulerte og standardiserte som oppdragelses- og læringsarenaer, og ligner mer på hvordan fritidstilbudene var tidligere: Arenaer for «frihet under ansvar», dvs. steder hvor de unge under kontroll av voksne kan prøve seg ut på ulike områder. Ungdommenes beretninger tyder på at fritidsaktiviteter er noe en velger ut fra hva slags «personlig tilfredsstillelse» de kan gi. Dermed vil den enkeltes deltakelse være betinget av personlig og sosial situasjon, og den vil skifte over tid. Når den offentlige fritidspolitikken i noen grad har endret vektlegging fra forebygging til kvalifisering, er det i pakt med den individualiseringen som skjer når det gjelder ungdommens fritidskonsum. Vi har sett at ungdommene velger og velger bort

fritidsaktiviteter ut fra vurderinger av aktiviteten i seg selv, sosialt miljø og tilgjengelige alternativer.

Spørsmålet er imidlertid hva slags kvalifisering som skjer innenfor de ulike aktivitetene. I og med at ungdommene velger både en aktivitet og et miljø de finner seg til rette i, vil miljøene kunne bli relativt homogene langs noen dimensjoner. Nedtoningen av det forebyggende aspektet, kan bidra til en mer ensidig aktivitetssentrering og overlate det miljøskapende arbeidet til medlemmene selv. Når det gjelder mer spesifikk rusforebygging stiller Pedersen (1993) spørsmål om deltakelse i visse miljøer bidrar til økt rusbruk. Han finner at deltakelse i musikklivet, kristelige foreninger og speiderbevegelsen synes å gå sammen med liten bruk av rusmidler, mens de som går i fritidsklubb, er med i politiske organisasjoner og i miljøbevegelsen, og som deltar i organisert idrett har et relativt høyt rusbruk. Lavest rusmiddelbruk finner Pedersen blant uorganisert ungdom. Denne tendensen finner vi også i en spørreundersøkelse blant ungdom 13-18 år i det samme geografiske området som foreliggende undersøkelse er gjort (Riese og Fauske, unpubl. data). Forskjellen mellom organisasjonene skyldes nok seleksjon av ungdom, men som påpekt må en også anta at miljøet i organisasjonen har innvirkning på atferden.

Resultatene fra vår undersøkelse representerer kanskje særlig en utfordring for det kommunale ungdomsarbeidet. Dette har som et viktig utgangspunkt å være et tilbud for ungdom som faller utenfor de «tradisjonelle» organiserte tilbudene. I dag synes de bare å nå deler av disse gruppene fordi de uorganiserte er blitt en annen kategori enn tidligere. Men også mer generelt synes de kommunale fritidstiltakene i svært ujevn grad å oppfylle sine uttalte sosialpolitiske og sosialpedagogiske målsettinger. Når det gjelder fritidsklubbene, er det store kontraster mellom hvordan de ansatte og ungdommene selv framstiller virksomheten. Mens de ansatte gjentar offisielle målsettinger, framstiller ungdommene fritidsklubbene med liten entusiasme. Klubbene beskrives som kjedelige, nærmest som steder dit en går når en ikke har noe annet å gjøre. Frafallet er stort i 9. klasse, og klubbtilbudet synes lett å konkurreres ut av kommersielle tilbud. De sosialpedagogiske målsettingene for klubbene som fristeder og institusjonelle rammer for jevnalderssosialisering synes i liten grad å bli ivaretatt. Det er imidlertid grunn til å merke seg at fritidsklubb synes å være et alternativ for *de venneløse* og *sårbare*. Disse begynner i klubben når de er noe eldre enn *tøffingene* og *de voksne damene* som «vokser fra» fra klubbaktivitetene ganske fort. Ungdomshusene i undersøkelsen dekker ulike funksjoner. I den ene kommunen er det et typisk «nisjetiltak» og er vel også beregnet som det. Det andre ungdomshuset synes å ha utviklet seg mot et tilbud for ungdom som har

«vokst fra» ungdomsklubbene. Det synes å ha relativt bred rekruttering. Rockeverkstedet rekrutterer de som tiltrekkes av denne musikkformen.

Et spørsmål som reiser seg i forlengelsen av dette er hva kommunens rolle i det forebyggende ungdomsarbeidet skal være. I intervjumaterialet finner vi en skepsis hos enkelte av ungdomsarbeiderne selv som uttrykkes langs to hoveddimensjoner. For det første målbæres det en brodd mot den sosialpolitiske vinklingen som har preget det kommunale ungdomsarbeidet. Som ungdomssekretæren i en av kommunene uttrykker som begrunnelse for at en av kommunens fritidsklubber ble lagt ned: «Spissformulert kan en si at klubben ble lagt ned for å si at nå driver vi ikke forebyggende arbeid». Denne ønsker en klarere ansvarsfordeling mellom klubbene og Ungdomskontakten (utekontakten) slik at denne kan jobbe mer individrettet og «sluse ungdom inn i de vanlige tiltakene».

På tilsvarende måte uttrykker leder av et av ungdomshusene usikkerhet om ungdomshusets forebyggende funksjoner. Slik han ser det bidrar ungdomshuset marginalt til å holde ungdom borte fra gata. De som driver i gatene, ville gjort det uansett. De søker andre ting enn de finner i ungdomshuset. Han spekulerer noen ganger på om ungdomshuset heller virker kontraforebyggende ved at det kan legitimere for foreldre og andre å sende de unge til sentrum. Ungdomshuset og tilsvarende steder er også steder der ungdom debutterer med f.eks. røyking. Alt i alt er lederen usikker på om en gjennom virksomhet som ungdomshusene innlemmer ungdom for tidlig i en voksenverden. Når de blir noe eldre, skal det desto mer til for å tilfredsstille dem. Får ungdom alle mulige tilbud for tidlig, kan det neste som blir spennende være rus.

I skepsisen ligger videre et spørsmål om på hvilken måte kommunen skal engasjere seg i fritidsarbeidet rettet mot ungdom. Det uttrykkes her en ideologi med vekt på en sterkere *nærmiljøorientering* og et tettere samarbeid med foreldre og lag og foreninger. På denne måten plasseres ansvaret der det hører hjemme, og kommunens rolle blir mer å fungere som en tilrettelegger og katalysator og forbindelseslinje mot samarbeidspartnere.

Ungdomssekretæren i en av kommunene beskriver i så måte lønnede ungdomsarbeidere som en form for «betalt vennskap»: «En ansetter folk til å like ungdom. Men de bryr seg ikke - de får jo lønn». Om slike utsagn kan knyttes til en ideologisk reorientering i det kommunale kulturarbeidet, eller om de mer må knyttes til enkeltpersoner, kan vi vanskelig si noe sikkert om. Det er imidlertid også rimelig å se dem i sammenheng med det skiftet i ideologi og hvilken rolle det offentlige skal spille i lokalsamfunnet som har funnet sted på 1980-tallet. Skiftende regjeringer har lansert ulike reformprogram for offentlig sektor, der stikkordene har vært desentralisering, deregulering og privatisering/brukerstyring

(Olsen 1988). Her har det vært et mål å øke folks deltakelse i løsningen av egne og andres velferdsbehov. Offentlige planer og meldinger legger vekt på at folk må få større mulighet til å definere egne behov og velge mellom ulike tjenestetilbud. Markedet skal spille en sterkere rolle i forhold til politikken, og det blir lagt vekt på frivillig organisert arbeid og privat initiativ som alternativ til offentlig tjenesteproduksjon (Selle og Kuhnle 1990, Lægereid og Olsen 1993).

En erkjennelse av den organiserte fritidas begrensede forebyggende virkning, leder ikke uten videre til å konkludere med at organisert fritid ikke er viktig. Tanken om at organiserte fritidsaktiviteter trekker ungdom vekk fra problemer de ellers ville bli utsatt for har nok lite for seg, men det er ikke ensbetydende med at det er uviktig å skape positive sosiale miljøer. Kanskje nettopp fordi de aller fleste barn og ungdommer på et eller annet tidspunkt i oppveksten er innom organiserte fritidsaktiviteter, er det viktig å reflektere over hva slags kvalifisering de ulike miljøene gir. Poenget er imidlertid at argumentasjonen bør vris bort fra en sosialpolitisk forebyggingsbegrunnelse til en mer positiv begrunnelse som framhever aktivitetenes egenverdi, og at en meningsfylt fritid har å gjøre med livskvalitet, engasjerende nærmiljøer og det gode liv. Vi ser også klare trekk til at en slik vridning av begrunnelsene finner sted. Som nevnt innledningsvis ser vi en vridning fra myndighetenes side i begrunnelsene for den offentlige ungdomspolitikken, men vi ser det også blant ungdomsarbeiderne vi har intervjuet. I artikkelsamlingen *Ungdoms fritidsvaner* (1991) målbærer daværende

generalsekretær i Landsrådet for Norske Ungdomsorganisasjoner, Dag Endal, denne tendensen når han maner til kamp mot *Den fordømte forebygginga!*

Litteratur

- Askheim, O.P. og O Spilling. 1991. *Kulturelle utfordringer i Akershus*. ØF-rapport nr. 14. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Askheim, O.P., H. Fauske og V. Mathisen. 1994. Sosiale konstruksjoner av risikoungdom. Skolenes oppfatninger og ungdommenes selvforståelse. *Nordisk Pedagogik* 4:207- 222.
- Askheim, O.P., H. Fauske og V. Mathisen. 1996. Risikoungdom - forebygger skoleverket problemutvikling? *Norsk pedagogisk tidsskrift* 1:21-32.
- Barne- og familiedepartementet. 1993. *Ungdom mot et nytt hundreår*. Særskilt vedlegg til St. meld. nr. 4 (1992-93). Langtidsprogrammet 1994-1997.
- Det kriminalitetsforebyggende råd 1983. *Samordning av tiltak på lokalplanet for utsatte barne- og ungdomsgrupper*. Publikasjon nr. 8, Oslo.
- Endal, D. 1991. Den fordømte forebygginga. I: M. Jørgensen, red. *Ungdoms fritidsvaner*. Oslo: Barne- og familiedepartementet og Universitetsforlaget, s. 16 - 19.
- Ericsson, K., G. Lundby og M. Rudberg. 1985. *Mors nest beste barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grue, L. 1985. *Bedre enn sitt rykte*. Kultur- og vitenskapsdepartementet/STUI.
- Grue, L. 1991. Fritidsadel og fritidsproletariat. I: M. Jørgensen, red. *Ungdoms fritidsvaner*:7-16. Oslo: Barne- og familiedepartementet og Universitetsforlaget.
- Heyerdal, J.P. 1979. *Den stygge andungen*. Oslo: KUD/STUI.
- Ingebrigtsen, J.E. 1985. *Spenning i fritida? - Om ungdoms frafall fra de organiserte fritidsaktivitetene*. Trondheim.
- Innst.S. nr. 132. 1984-85. *Innstilling fra Kirke- og undervisningskomiteen om kulturpolitikken for 1980-åra og nye oppgaver i kulturpolitikken*.
- Klepp, A. 1993. Den mangetydige fritiden. I A. Klepp og L. M. Thorsen, red. *Den mangfoldige fritiden*:7-21. Oslo: Ad Notam Forlag.
- Komiteen for offentlig støtte til ungdomsorganisasjonene: Innstilling*. Vedlegg til St. meld. nr. 64 (1960-61).
- Kristiansen, R. 1990. *Fra sardinfabrikk til ungdomshus. En evaluering av et allaktivitetshus i Bergen*. Kirke- og kulturdepartementet, Ungdoms- og idrettsavdelingen.
- Lægereid, P. og J.P. Olsen. 1993. *Organisering av offentlig sektor: perspektiver, reformer, erfaringer, utfordringer*. Oslo: Tano.
- NOU 1977:6. *Ein samla offentleg politikk for oppvekstmiljøet*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Ohlson, L.B. og H. Swärd. 1994. *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Olsen, J.P. 1988. *Statsstyre og institusjonsutforming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. 1990. Bak korrelasjonene: Tre koder for bruk av rusmidler. *Tidsskrift for samfunnsforskning*:507-529.
- Pedersen, W. 1993. Forebyggende foreningsliv? Om sammenhengen mellom foreningsdeltagelse og bruk av rusmidler. *Tidsskrift for samfunnsforskning*:199 - 217.
- Rojek, C. 1993. *Ways of Escape*. Houndmills: MacMillan Press.
- Selle, P. 1986. Frå aktivitet til kvalitet. *Syn og segn* 4:362-370.
- Selle, P. og S. Kuhnle, red. 1990. *Frivillig organisert velferd: alternativ til offentlig?* Bergen: Alma Mater.
- Selle, P. og B. Øymyr. 1991. Dei lokale barne- og ungdomslaga som kulturberarar. I: M. Jørgensen, red. *Ungdoms fritidsvaner*:76-110. Oslo: Barne- og familiedepartementet og Universitetsforlaget.
- Skard, T. 1970. *Ungdom i fritidsklubb: rapport om en intervjuundersøkelse i 6 kommunale fritidsklubber for ungdom i Oslo 1966/67*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skogen, K. 1993. Forprosjekt om kriminalitet blant ungdom. Foreløpige resultater. I: Det kriminalitetsforebyggende råd og Norges forskningsråd avd. NORAS: *Kriminalitetsforebyggende arbeid blant barn og unge. Rapport fra forskningskonferanse 5.-6. mai*.
- St. meld. nr. 19 1982/83. *Ungdom - deltagelse og ansvar*.
- St. meld. nr. 13 1985/86. *Om narkotikaproblemene og narkotikapolitikken*.
- Winkley, L. 1996. *Emotional problems in children and young people*. London: Cassell.
- Øia, T. 1990. *Et forargelsens hus. En evaluering av ungdommens hus i Tromsø*. Kirke- og kulturdepartementet, Ungdoms- og idrettsavdelingen.
- Øia, T. 1994. *Norske ungdomskulturer*. Oslo: Oplandske Bokforlag.